

Emmaste Põhikooli ühiskonnaõpetuse ainekava III kooliastmes (9. klassile)

III kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

1. Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.
2. Teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond.
3. Tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob
4. Märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele.
5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid.
6. Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.
7. Teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta.
8. Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.
9. Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.
10. Analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost.
11. Teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot.
12. Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.
13. Teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest.
14. Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.
15. Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.
- 16.
17. Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.

Õpitulemused

III kooliastmes käsitletakse ühiskonda, ühiskonnaelu valdkondi ja sotsiaalseid suhteid ning riigi ja valitsemisega seotud teemasid.

Õpilane:

- 1) analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;
- 2) selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;
- 3) teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid;
- 4) selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;
- 5) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
- 6) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
- 7) selgitab avaliku konkursi tähtsust;
- 8) teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris;
- 9) kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;
- 10) teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;
- 11) analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;
- 12) selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;
- 13) analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;
- 14) teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;
- 15) märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;
- 16) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
- 17) selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele;
- 18) teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
- 19) nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;
- 20) teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
- 21) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
- 22) teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;
- 23) toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;
- 24) oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;
- 25) tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;
- 26) oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;
- 27) võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel;
- 28) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erinevuste puhul;
- 29) märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi;
- 30) toob näiteid kultuurilaenu ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris;
- 31) mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;
- 32) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;
- 33) analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist;
- 34) selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;
- 35) toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas;

36) analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpistuatsioonis ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.

Õppemaht 70 ainetundi

Kasutatav õppekirjandus:

Sootsium. 9. klassi ühiskonnaõpetuse õpik. Anu Toots. Koolibri 2018
Eesti Vabariigi põhiseadus

Põhifookus, miks ja mida õpime:

Aine põhifookus on kriitilise analüüsisioskusega kodaniku kujundamisel, kes huvituks oma kodukandis ja laiemalt maailmas toimuvast. Mõistaks enda rolli märkajana, osalejana ning sekkujana perekonna, kogukonna ja ühiskonna tasandil. Seetõttu on oluline, et kolmanda kooliastme ühiskonnaõpetuse tundide raames pöörataks lisaks teadmiste ja oskuste saavutamisele ka olulist tähelepanu kodanikuosaluse soosimisele, mida aitavad kujundada õppekavas kirjeldatud alusväärtused.

Lisaks põhikursustele võiks aines olla ka soovitatavalt regulaarselt toimuv või mõne teise teemaga lõimitud tunnisegment, mille raames tuleb õpilastel koguda ja analüüsida päevakajalist ühiskondlikult, poliitiliselt ja/või majanduslikult olulist teavet. Samuti analüüsida enda rolli ühiskonnaliikme, kodaniku ja turuosalisena.

Teemad ja fookuskeskmed:

1. Ühiskond ja sotsiaalsed suhted: kuidas ühiskond toimib ja kellest koosneb.

-
- 1.1. Ühiskonna institutsiooniline struktuur – kuidas avaliku sektori, äri-(era)sektori ja kolmanda sektori/vabakonna koostöös tagatakse hästi toimiv ühiskond.

Põhifookus: erinevate sektorite roll ja koostöö ühiskonnas.

Õppija mõistab, et ühiskond on terviklik süsteem, kus erinevad osapooled mõjutavad ning samas sõltuvad teineteisest. Oskab tuua näiteid sektorite tegevusest ja koostööst ühiskonnas ning üksikisikute kokkupuudetest ja/või võimalusest osaleda avaliku sektori, erasektori ja vabakonna tegevuses.

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained
Teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute kokkupuudetest ja/või võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris; Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas.	ühiskond, avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus, era-(äri)sektor, eraettevõtte, kolmas sektor, mittetulundus organisatsioon, vabakond.	Lõiming läbiva teemaga „ kultuuriline identiteet “ – õpilastele võib anda ülesande uurida, kuidas kultuurilised erinevused võivad mõjutada riikidevahelist diplomaatiat või ettevõtete rahvusvahelist koostööd. Otsida nt grupidena erinevaid näiteid selle kohta. Lõiming läbiva teemaga „ sotsiaalne ja kodanikupädevus “ – õpilased võivad uurida, kuidas eri sektorid võimaldavad või takistavad

		kodanike osalemist ja kaasamist otsustusprotsessides. Lõiming matemaatikaga – õpilased võivad uurida statistilisi andmeid erinevate sektorite kohta (nt SKT lõikes) ning arutleda, kuidas hinnata eri sektorite panust ühiskonda – kas ainult majandusliku kasu lõikes või peaks arvestama ka muid faktoreid? Kui siis milliseid? Lõiming loodusainetega - õpilased saavad uurida, kuidas erinevad sektorid mõjutavad keskkonda ning otsida konkreetseid näiteid nt teadlaste ettepanekutest, kuidas toimida, et majandustegevus ei tekitaks keskkonnale korvamatut kahju. Õpilastele võib tutvustada nt tasaarengu põhimõtet, uurida, mis argumendid selle idee taga on ja hinnata idee vajalikkust ja teostatavust.
--	--	--

1.2. Ühiskonna sotsiaalne struktuur: mõistmine, et ühiskond on mitmekesine, sh ebavõrdne.

Põhifookus A: sotsiaalsete rühmade määratlemine.

Õppija mõistab, et ühiskond koosneb mitmetest vastanduvate huvidega rühmadest nt iga; sugu; tervises seisund; elukoht; kultuuriline, religioosne ja rahvuslik identiteet jm. Oskab analüüsida peamisi rahvastikunäitajaid ning mõistab, milliseid järeldusi on nende andmete alusel võimalik ühiskonna kohta langetada või milliseid tulevikuprognose teha. Teab, kuidas kaasaja ühiskondi mõjutab ränne ning milles erinevad/sarnanevad kodaniku õigused ja kohustused mittekodaniku õigustest ja kohustustest. Oskab avaldada põhjendatud arvamust teemal, kes on hea kodanik ning kuidas selleks saada.

Põhifookus B: erinevate sotsiaalsete rühmade sidus koosseisestamine.

Õppija mõistab, miks on hästi toimiva ühiskonna jaoks oluline arvestada inimeste erisustega. Kuidas nii avalik-, era- kui ka kolmas sektor saab kaasa aidata sotsiaalselt õiglasema ühiskonna loomisele, et vähendada sotsiaalset tõrjutust ja sellest tulenevaid probleeme. Teab, milline tähtsus on identiteedil inimese elus ning kuidas ühiskond mõjutab selle kujunemist. Mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste/maailmavaatelist (poliitiliste) erinevuste puhul. Õppes pööratakse rõhku järgmistele väärtuste arendamisele: sallivus, õiguspõhisus, solidaarsus, vastutustundlikkus ja sooline võrdõigluslikkus.

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained
oskab läbi näidete toomise selgitada soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele ja võimalustele;	ühiskondlik ebavõrdsus (ja võrdõigluslikkus vs võrdväärus) sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, sotsiaalne õiglus, identiteet,	Kunst, emakeel ja /või võõrkeeled: Koomiksiste koostamine kultuuridevahelise suhtluse teemadel. Metoodika: http://www.comix4equa

võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel; mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul; märgab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi; selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit; toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuriline- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet; Märgab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt.	mitmekultuurilisus, subkultuurid.	lity.eu/pdf/toolkit/comix4equality-toolkit-ee-web.pdf Usundiõpetus, kodaniku- ja sotsiaalset pädevus Tegevusülesanne: paljud tuntud artistid ja sportlased on hakanud diskrimineerimisele vastu ja võitlevad salliva suhtumise eest (Rihanna, LeBron James, Alicia Keys jne). Valige oma rühmale üks selline inimene, uurige tema elu ja tegevust ning tutvustage klassile. Proovige leida vastus järgmistele küsimustele: mida ja kuidas ta on mõjutanud ning miks ta seda teeb?. Vaata ülesandeid kirjeldust usundiõpetuse III kooliastme ainekava sisukirjeldusest
---	--	---

1.3. Ühiskonnaliikmete õigused vs kohustused ning vastutus on omavahelises seoses.

Põhifookus A: inimeste õiguste ja kohustuste tundmine (perekonnaliikme rollist lähtuvalt).

Õppija mõistab, millised on tema kui lapse õigused ja kohustused, millised kohustused ja õigused on tema vanematel. Oskab selgitada ja põhjendada, milliste õiguste ja vabaduste kaitse peab olema ühiskonna kõrgendatud tähelepanu all. Arutletakse, tulenevalt oma rollist perekonnas, vastutuse võtmise olulisuse üle ning selle üle, kuidas noorukiea õigused ja vastutus erineb väikelapse või täiskasvanu omadest. Õppija selgitab õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid. Saab aru, milline on õiguste ja privileegide vahekord. Õppes pööratakse rõhku järgmiste väärtuste kujundamisele: hoolivus, aukartus elu vastu, õiglus, inimväärikus, lugupidamine enda ja teiste vastu.

Põhifookus B: Mina õiguste ja kohustuste teostajana, märkajana, sekkujana.

Õppija teab, millised on peamised inimõigused (sh lapse õigused) ning kus need on sätestatud. Oskab märgata vägivalda ja kuritarvitamist enda ümber ning tunneb lihtsamaid sekkumise võtteid/võimalusi. Analüüsib oma lähiümbrust märgates puudusi väärkas käitumises inimeste vahel ning oskab välja pakkuda lahendusi selliste olukordade ennetamiseks, lahendamiseks. Mõistab, et elu toob kaasa kriise, kuid teab, et nendeks on võimalik valmistuda. Teab, mida enda ja lähedaste kaitsmiseks peab kriisilukordades esmajoones tegema ja kuhu abi saamiseks pöörduma. Arutleb, millal muutub sõna ohtlikuks ja kust läheb sõnavabaduse piir. Teema avamisel on oluline roll väärtuskasvatusel (võrdõiguslikkus, märkamine, hoolivus, austus, vastutus).

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained
---------------------	---------------------------	--

toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid; märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi; toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega.	<i>põhiõigused, inimõigused, kodanikuõigused, universaalsed õigused, lapse õigused, kohustused, privileegid, vastutus, diskrimineerimine, inimkaubandus</i>	Kunst, emakeel, inimeseõpetus, geograafia. Üldpädevused: õpipädevus, enesemääratluspädevus. Läbivteema: kultuuriline identiteet, väärtused ja kõlblus - Külastada fotograaf Vincent Tremeau virtuaalnäitust „Kui ma ükskord suureks saan“. Arvamusloo kirjutamine: Milline foto ja lugu Sind enim kõnetas? Miks? - Töö tekstidega: Lapssõdurid https://e-koolikott.ee/et/oppematerjal/16704-Lapssodurid-Too-tekstiga Usundiõpetus, võõrkeel, inimeseõpetus. - Tegevusülesanne: vaata videot sellest, kuidas ja kui raske oli Sarah Montanal andestada sellele, kes tappis tema ema ja venna. Miks ta andestas sellise kuriteo? Vaata ülesandeid kirjeldust usundiõpetuse III kooliastme ainekava sisukirjeldusest
--	--	--

2. Meedia ja teave: kuidas toimida infopaljususe ja infokorratuse kontekstis.

Põhifookus A: professionaalse ajakirjanduse eristamine muust meediast.

Õppija teab ajakirjanduse rolli (informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, meelelahutus jm) ja vastutust avaliku arvamuse kujundamisel ühiskonnas. Oskab vahet teha erinevat tüüpi meediasisul (professionaalne ajakirjandus versus “näiline ajakirjandus” (huvirühmade meedia, sotsiaalmeedias sisuloojad ja suunamudijad jms), süvavõltsingu kasutamine. Selgitab, millised on ajakirjanduse standardid.

Põhifookus B: informatsiooni kaudu mõjutamise märkamine.

Õppija teab, milles seisneb sõnumite võimendamine ja mullistumine. Mõistab, millistes olukordades mõjutamine toimub ning oskab märgata enda ümber erinevat liiki turunduskommunikatsiooni kui ka poliitilist propagandat. Mõistab, mis on infosõda ning kuidas kasutatakse vastandumist jm infomüra, et mõjutada demokraatliku arutelu. Tunneb ja oskab rakendada võtteid, kuidas vaeuudist ära tunda.

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained
24) oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks; 25) tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud; 28) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust erimeelsuste puhul;	<i>avalik-õiguslik meedia, erameedia, ajakirjandus, massikommunikatsioon, meedia, arvamusliider, meediavabadus, propaganda, polariseerumine, kollane ajakirjandus</i>	Üldpädevused: enesemääratluspädevus, kultuuri- ja väärtuspädevus, digipädevus. Lõiming ajalugu, inimeseõpetus, kunst. Läbivad teemad: väärtused ja kõlblus, tervis ja ohutus Visuaalne kirjaoskus: pildianalüüs. Mõjutamise eesmärgid: kahe plakati võrdlus tubakatoote reklaam: 1940datel

29) märkab diskrimineerimist ja oskab analüüsida konkreetset juhtumit ning pakkuda välja lahendusi; 32) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; TOH 14. Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse	(https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/slideshow/2008/10/06/business/media/20081006_CigaretteAd_Slideshow_ready_5.html) ja tubakatoodete vastane sotsiaalreklaam 21.saj algusest (https://www.tai.ee/et/uudised/teavitust-passiivse-suitsetamise-ohtudest) Õpilastega saab arutada, kuidas ja miks muutuvad ühiskonna hoiakud ajas. Kui 20. sajandil oli suitsetamine tavapärane tegevus ja tõepoolest ka arstid reklaamisid seda ohutu tegevusena, siis nüüd, mil aeg on edasi läinud, teame, et suitsetamine on kahjulik tegevus. Tänapäeval arstid võitlevad suitsetamise vastu, mitte ei soovita seda. Jätakuülesanne rühmale/paarile: lasta õpilastel otsida võimalikult palju erinevaid näiteid mõjutamisest meie ümber ja erinevatest taktikatest, mida mõjutamiseks kasutatakse (videod sots.meedias, plakatid, meemid, reklaamid, sots.meedia kontod, kus jagatakse linke, artikli pealkirjad jms) - põhifookus küsimusel, miks meid mõjutatakse? Selle nähtuse pos. ja neg. aspektid inimesele, kogukonnale, riigile ning oskusel näha, et mõjutamiseks kasutatakse erinevaid viise ja vahendeid. Õpipädevus: Tajuvigade märkamine: Kui tegemist on oskuslike mõjutajatega, siis nemad võtavad fookusesse just tajuvead. Tutvuda IREXi õppematerjaliga: https://veryverified.eu/et/peatukid/3-peatukk/osa-b-tajuvead/reklaami-moju. Klassis ühiselt läbi vaadata video “Mis on tajuvead?” https://youtu.be/-9xydJlDCuE Ajalugu ajaloost leida sarnaseid näiteid teemadest, nähtustest, millesse suhtumine on ajas muutunud. Läbi aegade on poliitikud kasutanud lihtsustatud stereotüüpe, läbi mille ütlevad, et keegi või miski on paha. Leida sobivaid näiteid ajaloost, arutleda, miks see nii on olnud, milliseid võtteid on kasutatud oma sõnumi edastamiseks ja avalikkuse mõjutamiseks. Inimeseõpetus: 8.kl Tervisekäitumine. Teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot; analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust; Ka meedia võib kohata pahatihti pooliku tõega mängimist - uudise pealkiri ja sisu ei
--	--

		pruugi minna kokku või tekitatakse lööva pealkirjaga lugejas soov klikata. Leida paarides näiteid tervise teemalistest pealkirjadest, kus nii on tehtud. Klassi arutelu näidete üle, miks seda tehakse ja millised võivad olla sellise tegevuse tagajärjed nii üksikisikule kui ka ühiskonnale laiemalt. arutleda õpilastega, millised tervise alased teadmised ja uskumused on muutunud. Arutleda, miks jätkuvalt levivad kahtlase väärtusega tervisesoovitused. Loodusained: Sotsiaalmeedias võib kohata pahatihti pooliku tõega mängimist - uudise pealkiri ja sisu ei pruugi minna kokku või tekitatakse lööva pealkirjaga lugejas soov klikata. Leida paarides näiteid pealkirjadest (nt rohepööre, kliimamuutused jms), kus nii on tehtud. Klassi arutelu näidete üle, miks seda tehakse ja millised võivad olla sellise tegevuse tagajärjed nii üksikisikule kui ka ühiskonnale laiemalt. Digipädevus: Teasti oma teadmiseid digikasutajana https://noor.targaltinternetis.ee/testi-oma-teadmisi/
--	--	---

3. Demokraatlik riik ja valitsemine - kuidas demokraatlikud väärtused aitavad tagada kodanike heaolu ning õigusriigi toimimist.

3.1. Demokraatia toimimine igapäevases elus

Põhifookus A: demokraatlik otsustusprotsess kogukonnas ja selles osalemine.

Õppija teab, millised on demokraatia aluspõhimõtted ja väärtused osates märgata demokraatia toimimist või selle puudumist nii oma suhtlusringis, perekonnas, koolis kui ka laiemalt kogukonna ja ühiskonna tasandil. Väärtustab demokraatliku otsustusprotsessi teades, milline on üldiselt vabade valimiste protseduur ning millistest põhimõtetest see lähtub. Saab aru, miks on oluline teadlik hääletamine ja maailmavaatelistel eelistustel omamine.

Tunneb huvi ühiskonnas toimuva vastu ning saab aru, kuidas riigis või kogukonnas langetatavad otsused võivad mõjutada tema tulevikku. Tunneb demokraatlike sekkumisvõimalusi otsustusprotsessidesse (nt: allkirja andmine petitsioonile või rahvaalgatusele; osalemine miitingutel ja marssidel; toodete teadlik boikoteerimine; streikimine; ühiskonnakriitika avaldamine; osalemine erakonna tegevuses; hääletamine valimistel ja referendumitel). Väärtustab ja oskab rakendada demokraatliku käitumist s.h arutelukultuuri rühmas. Õpe saab toetada koolidemokraatia edendamist nt läbi kooli kaasava eelarvestamise, õpilasesinduse tegevuse koolielu korraldamisel, noortevolikogude tegevuse jms.

Põhifookus B: demokraatia ohud - korruptsioon demokraatliku ühiskonna õõnestajana.

Õppija teab, et demokraatia toimimine pole iseenesest mõistetav, vaid eeldab demokraatlike reeglite väärtustamist ja rakendamist igal elu tasandil (perekonnas, koolis, avalikus elus, valitsemises). Saab aru, milles seisneb korruptsiooni probleemi tõsidus mõistes, et korruptsiooni levik suurendab ebavõrdsust ühiskonnaliikmete vahel ning toob kaasa poliitilise ja majandusliku ebastabiilsuse ning õigusriigi kao. Suudab arutleda isiklik kasu vs ühiskondlik kasu teemal. Oskab reageerida õiguspäraselt? ebaausat käitumist märgates. Teema avamisel on oluline roll väärtuskasvatusel (ausus, vastutus, õiglus, võrdõiguslikkus, demokraatia, õiguspõhisus, solidaarsus).

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained
loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur; toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid; analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;	<i>osalusdemokraatia, otsedemokraatia, esindusdemokraatia, referendum, vabad valmised, üldised valimised, ühetaolised valimised, valimisüsteem, hääleõigus, hääletamine, eelhääletamine, valimiskünnis, boikoteerimine; streikimine; ühiskonnakriitika avaldamine; osalemine erakonna tegevuses;</i>	
selgitab avaliku konkursi tähtsust; toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma; toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;	<i>õigusriik, korruptsioon</i>	Kunst, emakeel, kirjandus: Meemide või koomiksrite koostamine korruptsiooni ja onupojapoliitika teemadel. Metoodika: http://www.comix4equality.eu/pdf/toolkit/comix4equality-toolkit-ee-web.pdf

3.2. Eesti valitsemiskord: kuidas rakendub võimude lahususe ja tasakaalu põhimõte ellu ning millised on kodaniku võimalused poliitika kujundamisel osaleda.

Põhifookus A: demokraatliku riigi toimimine (sh EL kontekstis)

Õppija mõistab, milles seisneb võimude lahususe printsiip ning miks ja kuidas seda demokraatlikus ühiskonnas rakendatakse. Oskab eristada võimu harusid saades aru nende ülesannete erinevustest, kuid samas omavahelisest vastastikusest seotusest. Nimetab (põhiseaduse abil) põhiseaduslike institutsioonide: Riigikogu, Vabariigi Valitsuse, Vabariigi Presidendi, kohaliku omavalitsuse ja kohtute

peamisi ülesandeid. Teab, et Eesti kuulub Euroopa Liitu, mille juhtimisel rakendatakse samuti võimude lahususe printsiipe, oskab esitada selle kohta näiteid. Teab, et avaliku sektori asutused tagavad riigi toimimise osates tuua näiteid mõnedest riigi ülesannetest. Saab aru kuidas õigusriigis toimub kokkulepitud reeglite kehtestamine ja muutmine.

Põhifookus B: demokraatliku võimu toimimine minu kodukohas (ja minu võimalus otsustusprotsessidesse kaasatud olla)

Õppija oskab tuua näiteid, millised on valdade ja linnade ülesanded oma kogukonna igapäevaelu korraldamisel. Selgitab, kuidas rakendub võimude lahususe põhimõtte kohaliku valitsemise tasandil. Teab, kellel on hääleõigus kogukonna esinduskogu - volikogu valimistel. Oskab tuua lihtsaid näiteid, millistes küsimustes tuleb inimesel kohaliku võimu poole pöörduda. Tunneb huvi kohaliku elu korraldamise vastu ning oskab sõnastada enda jaoks kohaliku elu probleemkohti ning pakub välja omapoolseid lahendusi. Teab, millised on osalusdemokraatia võimalused kaasa rääkida kohalike asjade otsustamisel, osates vajadusel neid ka rakendada. Õppimine peaks lähtuma just kohalikest oludest, olema praktiline, nii et õppija seostaks õpitavat enda elu ja kogemustega.

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained
selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet; loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur; toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid; nimetab põhiseaduse abil kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid; teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist; analüüsib enda võimalusi kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel	<i>kohalikomavalitsus, volikogu, linnapea, vallavanem, linna-/vallvalitsus, eelarve, kohalikud maksud, kaasav eelarve, noortevolikogu, osalusdemokraatia, rahvaalgatus</i>	Ettevõtlikkuspädevus, sotsiaalne ja kodanikupädevus, õpipädevus, lõiming teiste õppeainetega – inimeseõpetus, eesti keel. Projektõpe eesmärgiga anda õpilastele võimalus kogeda üksikisiku mõju ühiskonnale (sh kitsamalt oma kogukonnale). Vt projekti kirjeldust siit: https://vara.ee-koolikott.ee/h5p/embed/3938

4. Kodanikuühiskond - mida annab vabakonnas osalemine ning kuidas rahva tahet maksma panna.

Põhifookus: osalemise tahte tekitamine.

Õppija mõistab, milline on kodanikuühiskonna roll demokraatia tagamisel ning, millised on vabaühenduste eesmärgid ja toimimise põhimõtted. Saab aru, millised probleeme aitab vabakond

kogukonnas ja laiemalt ühiskonnas lahendada ning oskab näha võimalusi, milliseid annab vabaühendustes või nende algatustes osalemine. Õppekeskmeks võiks olla õppijate praktiline suunamine mingi algatuse loomisele kogukonnas või kaasalöömine mõne kodanikuorganisatsiooni tegemistest nt läbi kogukonnapraktika, kooli kaasava eelarvestamise, õpilasomavalitsuse tegevuse vms. Õpe peaks kaasa aitama väärtuskavatusetele edendamisele (nt: hoolivus, vabadus, demokraatia, ettevõtlikkus, kultuuriline mitmekesisus, keskkonna jätkusuutlikkus, solidaarsus, vastutustundlikkus).

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained
analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel; toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt.	<i>kodanikuühiskond, vabakond, huvirühmad, erakond/partei, arengu-/humanitaarabi; rahvaalgatus, streik, boikott, märgukiri, miiting, ühiskonnakriitika, polariseerumine.</i>	Muusika, kunst, kirjandus: • Õpilased leiavad ühiskonnakriitilist muusikat/kunstiteoseid/luulet jms ning selgitavad teineteisele selle loomise tausta ning sõnumit. Ühiselt valitakse enam puudutanud teos. Kunst: • Rühmatöö: otsige fotosid ja koostage fotokollaaž, kus inimesed üle maailma osalevad päevakajalises sotsiaalses liikumises keskkonna-, rahu- või muul säärasel teemal. Digipädevus: • Fotokollaaži juurde looge ka vastavasisuline taskuhääl Suhtluspädevus, ettevõtlikkuspädevus: • Korralda klassis aramusfestival teemal „Meie kogukonna mured ja rõõmud“. Ideekorje etapil tuleta meelde, millega tegeles kohalik omavalitsus. Tutvuge aramusfestivali hea aramustavaga ning järgi arutelu käigus seda. Usundiõpetus • Mondo on Eesti organisatsioon, mis on pühendunud sellele, et toetada vaesemate riikide haridust, tervishoidu, keskkonda ja toimetulekut. Mondo tegeusest annab ülevaate video “Mis on MTÜ Mondo?”. Arutlemiseks: heategevusena saab anda kolme asja: raha, oskuseid, aega. Mille andmine on sinu arvates kõige suuremeelsem? Mida on kõige lihtsam ja mida kõige raskem anda? Kas on parem head teha, või heategevusest kasu saada? Millisesse heategevusse sina kõige parema meelega panustaksid? Tegevusülesanne: vaat a Mondo vabatahtlike

		päevikuid. Mõned neist on eestikeelsed, teised inglisekeelsed. Miks need inimesed pühendavad aega oma elust, et teisi aidata? Kas selliste oskustega, nagu neil on, saaks teha ka midagi, mis palju raha sisse toob? Kas sa oled kunagi teinud head ja tundnud, et see teeb sind õnnelikuks. Kui ei ole, proovi järgi.
--	--	---

5. Ärisektori toimimine - milline on riigi roll majanduse reguleerimisel, kuidas olla ise ettevõtlik, saada hakkama (töö)turu kontekstis ning olla rahatark.

5.1. Turumajanduse olemus ja riigi roll selles

Põhifookus: kuidas tekib ühiskonnas tulu ning mõistab, kuidas toimib heaoluriik. Teab, millised on põhimõtted, mille alusel riik tulu ümber jagab.

Õppiija teab, kuidas tekib ühiskonnas tulu ning millistel alustel heaoluühiskonnas tulused ümber jaotatakse mõistes, miks on tähtis ühiskonna sotsiaalse õigluse loomisele kaasa aitamine. Teab, mis on sotsiaalne ettevõtlikus, ja toob näiteid selle võimalustest. Saab aru, et maailmakaubandussüsteemis on osalejad vastastikuselt sõltuvad. Teab, et õiglane kaubandus võimaldab nii tarbijal kui tootjal panustada õiglasema süsteemi loomisesse. Mõistab, millest sõltuvad riigi tulud ning millised kohustused on riigil. Väärtustab ausat maksumaksmist ja mõistab maksude vajalikkust ühiskonna toimimiseks.

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained
kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist; teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse; teab, mis on sotsiaalne ettevõtlikus, ja toob näiteid selle võimalustest; järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid.	ressurss, majandussüsteem, vaba turg, monopol, osaühing, äriplaan, kasum, kahjum, teaduspõhine majandus, heaoluriik, riigieelarve, otsesed maksud, kaudsed maksud, tuludeklaratsioon, sotsiaalne ettevõtlikus, õiglane kaubandus, eksport, import.	Geograafia Sissejuhatus majandusse. 9.kl (majandusressursid, taastuvad ja taastumatud loodusvarad, kapital, tööjõud, hõive, üleilmastumine, rahvusvahelised ettevõtted, tarneahelad, majanduse struktuur, majandussektorid: hankiv majandus, tööstus, teenindus, ringmajandus.) Võõrkeeled ja matemaatika: - rollimäng: Maailmakaubandus, kus iga rühma ülesandeks on neile ette antud vahenditega võimalikult palju raha teenida. Mängureeglid on inglisekeelsed. Metoodika: https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/2015/07/maailmakaubanduse-mang.pdf Tehnoloogia: - õiglase kaubanduse toodetest retseptide valmistamine ja loomine. Metoodika: https://maailmakool.ee/wp-

		content/uploads/2015/07/Oiglase-kaubanduse-retseptid.pdf Inimeseõpetus, loodusained, kunst, tehnoloogia, emakeel: - projektõpe: "Toidupäeva(de) korraldamine koolis" võimaldab mitmesuguseid lõimitud tegevusi. Metoodika https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/2015/09/toidupaevad_koolis_web.pdf Ettevõtlikuspädevus, suhtluspädevus, Võõrkeeled: - Rahamäng Cashy: https://www.cashygame.com/
--	--	--

5.2. Tööturg

Põhifookus: noored ja täiskasvanud tööturul

Õppija mõistab, millistest reeglitest lähtutakse töösuhte loomisel. On teadlik riskidest, mis noori tööturule sisenedes võivad puudutada. Teema avamine peaks noore vaatest olema väga praktiline hõlmates endast näiteid CV loomisest, tööläbirääkimise simulatsioonist, töölepingu koostamisest jms.

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained
analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused; analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest.	tööturg, tööandja, töövõtja, brutopalk, netopalk, tööleping, ümbrikupalk, CV	Geograafia, Matemaatikapädevus: - töö statistiliste andmetega sissetulekute kohta https://www.stat.ee/index.php/et/avasta-statistikat/valdkonnad/tooelu/sissetulek Üldistava kokkuvõtte loomine, kas esitluse või kirjaliku kokkuvõtteks. Kunst, emakeel. Digipädevus: - Koosta rühmaga plakat/esitlus/video teemal „Noorte töövõimalused“. Liikumine: - liikumisjoone koostamine teemal: Kas töö käimine on jätkuvalt pigem vajadus kui eneseteostus võimalus? - arutelu. Enesemääratluspädevus, suhtluspädevus, digipädevus: - Paaristöö: Enesetutvustuse loomine. Tutvutakse tekstiga enesetutvustuse loomisest Õpilased koostavad endale videovormis

		enesetutvustuse. Selleks Tutvustavad paarilisega vastastikku oma enesetutvustusi. Mõelavad koos, mida võiks neis muuta nii, et enesetutvustused muutuksid veelgi paremaks. Suhtluspädevus, enesemääratluspädevus, õpipädevus Sotsiaalsete protsesside juhtimise ja enesejuhtimise alapädevusi arendavad videod. Vaadata ühiselt ära 4 video enesejuhtimisest. Refleksiooni ülesanne - koostada SWOT analüüs teemal "Mina töötajana".
--	--	---

5.3. Isiklik toimetulek ja arukas tarbimine

Põhifookus: oma kulude ja tulude teadlik planeerimine

Õppija teab, kuidas planeerida vastutustundlikult oma rahaasju. Mõistab, millised ohud võivad kaasneda laenamise või investeerimisega, oskab neid seostada mõjutamise ning infokorratuse ohtudega. Mõistab, mida tähendab finantsiline vastutus ja kuidas võtta arukalt riske. Oskab koostada oma kuludest/tuludest lähtuvat eelarvet seostades seda aruka tarbimisega. Õppes peaks kasutama palju praktilisi tegevusi, külalistunde jms.

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained
analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist; selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;	<i>inflatsioon, intress, investering, krediidi kulukuse määr, eelarve, ostubuum, tarbijakaitse, tootemärgised, ostujõud</i>	Suhtluspädevus, ettevõtluspädevus - Rahamäng Cashy: https://www.cashygame.com/ Liikumine: - Liikumisülesanne: arvamusoos: õpilased hindavad ennast viiepalliskaalal, kui hästi oskavad nad enda meelest rahaga ümber käia. - Liikumisjoone koostamine teemal, kas ma olen säästja või tarbija. Reflekteerimisülesanne, mis on minu valikute +/-? Kunst, võõrkeeled, loodusained, väärtuspädevus, kodanikupädevus: - Projektõpe: Fair trade päeva korraldamine koolis Tehnoloogiõpetus, loodusained, kunst. Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus, ettevõtlikkuspädevus, väärtuspädevus:

		- Ringmajanduse õppepäev: "Prügist ellu." Inspiratsiooniks ning ringmajanduse põhimõtete tundmaõppimiseks teha läbi esmalt E-külastund Ann Runnel - Kuidas töötab ringmajandus?. Iga rühm klassis mõtleb välja ja teostab ringmajanduse põhimõtetest lähtuva toote. Toodete laat koolis. Tehnoloogia. Kodundus. Tarbijaharidus ja keskkond (Toiduga seotud tarbijateemad, Jäätmed, Kaupade ja teenuste valimine ja hooldus) Geograafia - vaata TLU Rahatarkuse teema käsitlemise juhendmaterja Tunnikava 4. Sõidukulude võrdlemine Eesti energiamajandus 9.kl säästlik energia tarbimine Matemaatika: - Laenuintresside arvutamine, ülesanded , mis näitavad investeeringute kasvamist/kahanemist. Nt vaata TLU Rahatarkuse teema käsitlemise juhendmaterja tunnikava nr 5. Rahatarkus ja lineaarfunktsioon - kahe tundmatuga lineaarvõrrandi kasutamine
--	--	---

6. Eesti ja maailm: kuidas rahvusvaheline olukord Eestit mõjutab ning kuidas väikeriik saab oma huve rahvusvahelistes suhtluses teostada.

Põhifookus: kuidas Eesti oma huve rahvusvahelises suhtluses realiseerib

Õppija mõistab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega ning, et väikeriigile tagab just rahvusvaheline koostöö ja osalemine rahvusvahelistes organisatsioonides oma huvide parima esindatuse. Õppija teab, mida annab Eestile kuulumine EL ja NATO-sse. Mõistab, miks on väikeriigile oluline, et rahvusvahelistes suhetes järgitaks kokkulepitud reegleid, austatakse inimõiguseid ja demokraatiat.

Õpitulemused	Mõisted, märksõnad	Lõimingu võimalused: üldpädevused, läbivad teemad, teised õppeained
analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;	<i>Euroopa Liit, EL Parlament, EL Komisjon, Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon (NATO), ÜRO, euro, diplomaatia, humanitaarabi</i>	Ajalugu: Arutelu, millised sündmused tingisid Eestile oluliste rahvusvaheliste organisatsioonide loomise? Millal Eesti ühines nimetatud organisatsioonidega? Muusika: Mitmetel rahvusvahelistel organisatsioonidel on oma hümn (nt EL, ROK)

selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid; teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma; toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga; teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega.	<i>organisatsioonid, hargmaised ettevõtted</i>	- kuulake neid ja uurige nimetatud palade päritolu. Arutlege, miks just nimetatud palad on valitud hümniks? Mis sõnumit ta kannab? Milline tänapäevane muusikapala võiks sobida uuritud organisatsioonidele? Miks? Kunst, digipädevus, õpipädevus, väärtuspädevus: Kasutage mõnda AI kunsti programmi nt https://www.craiyon.com/, paluge õpilastel joonistada selle abil pilt mõnest rahvusvahelisest organisatsioonist ja tema kantavatest väärtustest. Analüüsige ühiselt saadud pilte - kas need ühtivad teie enda ette kujutustega? Geograafia : - Maakaartide tundmine: õpilased kannavad kontuurkaardile EL liikmesriigid. Otsivad internetist teavet ja märgivad *(tärniga) kaardile riigid, kus on kasutusel euro. Selgitavad mis on Schengeni ala ja toovad näiteid, millist igapäevast kasu see meile annab. - Maailma jagunemise toolimäng - metoodika https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/2015/07/toolimang3.pdf. Lisa võimalus - otsida uuemad andmed maailma rahvastiku arvu ning jaotuse kohta. Keemia 9.kl Teema: Süsinikuühendite roll looduses, süsinikuühendid materjalidena. Globaalprobleemid - mõistab elukeskkonda säästva suhtumise vajalikkust ning analüüsib keskkonna säästmise võimalusi.
--	---	--

HINDAMINE

hindamisviisid õppeprotsessi kestel: suuline ja/või kirjalik hindamine, tagasiside, edasiside, numbriline hindamine, enesehindamine, eneseanalüüs, enesekontroll, kaasõpilaste hindamine.

Iga suurema teema kokkuvõtteks on hindeline kontrolltöö. Õpilane võib hindelise töö tegemisel kasutada EV põhiseadust.